

text
Hans Isaksson
bild
UIP

Ciderhusreglerna

”What business are you in?”

(Mr Ross, professionell äppelplockare)

Den förste stora litteräre bästsäljaren på engelska språket hette Charles Dickens.

Dickens hade haft en besvärlig uppväxt med en frånvarande och ekonomiskt lättsinnig far som störtat familjen i olycka. Han skrev långa, realistiska, melodramatiska och olidligt spännande följetongsromaner om föräldra- eller faderlösa gossar som växte andligen och kroppsligen genom umgänget med fantastiskt tecknade udda människor och som mot alla odds slog sig fram i livet. Varje avsnitt av hans följetonger emotsågs i 1840-talets England med samma upphetsning varmed många idag ser fram emot nästa avsnitt av *Skilda Världar* eller *Robinson*. Folk tog livet av sig då det gick illa för lilla Dorrit.

Den amerikanske författaren John Irving hade också en besvärlig uppväxt – hans biologiske far störtade med sitt stridsflygplan över Burma i andra Världskriget. Hans egen älsklingsförfattare heter Charles Dickens. Sedan sjuttioalet har han skrivit tio romaner i nydickensiansk anda om fader- eller föräldralösa gossar som jagar ursprung, mening och stundom föräldrar. Som *Hotel New Hampshire*. Som *Garp och hans värld*. Som *Ciderhusreglerna*. Hans romaner är för bestsellerlitteraturen ungefär vad Seinfeld var för de televiserade situationskomedierna – något som det även för personer med anspråk på att vara litterärt avancerade anses helt godkänt att läsa och till och med att diskutera.

John Irving är en konsumentvänlig författare – utan att vara särskilt inställsam. Han är enkel och klar – utan att vara alltför ytlig. Han skriver om udda, moderna

människor på ett genomskådande men ändå kärleksfullt sätt. Han har förmågan att hitta en dickensfigur där andra bara skulle ha sett en person i behov av tvål och vatten eller en duglig psykiater. Irving har läst både Freud – som litteratur, tack och lov – och Dickens, och plockat lite från båda, fast mest från Dickens.

Ciderhusreglerna utkom 1985. Liksom flera av hans andra romaner har den filmatiserats, och Irving har själv i flera år varit sysselsatt med att skriva ett manus, som komprimerar en tjock tegelsten till en tvåtimmars film.

Romanen – och nu även filmen – har åtminstone två teman: det obligatoriska med en yngling och hans fadersgestalter samt, speciellt för denna roman, ynglingens brottnings med moraliska principer och sociala regelverk:

Homer Wells, hjälten, är en föräldralös yngling som vuxit upp på ett barnhem i St Clouds, Maine på 20–30-talen under överinseende och kärleksfull vård av den självsvåldige, pragmatiska och godhjärtat cyniske dr Larch, vars misslyckade far för länge sedan supit ihjäl sig och som lever genom och för de föräldralösa barnen. Dr Larch visar King-Kong på bio varje tisdag, läser ett kapitel Dickens varje kväll och sniffar sig till ro med eter på mask. I strid med den utanför väggarna förhärskande lagen och moralen utför han aborter på de stackare som behöver dem och ljuger i övrigt för patienter, sjukhemsstyrelse och myndigheter så mycket som krävs för verksamhetens smidiga upprätthållande.

Homer är kvick i huvudet och duktig med händerna och har ett till synes orubbligt jämnt humör. Dr Larch lär honom allt han kan om obstetrik, gynekologi och pediatrik och vid ett par och tjugo års ålder arbetar Homer som kompetent kollega till Larch utan tyngande

legitimation eller formell utbildning. Han är fäst vid sin surrogatpappa Larch, men kan inte riktigt smälta dennes obekymrade förhållande till sanning, normer och regler – t ex vad gäller aborter. Detta, plus kanske något mer, gör att han låter sig ”adopterar” av Wally och Candy, ett ungt vackert par från kusten, då dessa besöker St Clouds för att åtgärda en oönskad graviditet inför Wallys inträde i kriget som flygare.

Homer hamnar på en äppelfarm vid kusten, lär sig allt om Golden Delicious och Cox Pomona av Mr Ross, den karismatiska svarte bossen för de säsongsarbetande äppelplockarna. På vintrarna fiskar han hummer med Candys pappa.

Homer inhyses med de andra, i alla avseenden svarta, säsongsarbetarna i Ciderhuset, vars enkla regler för boende är anslagna på väggen. Mr Ross hävdar med viss logik, att a) dessa regler inte är skrivna av dem som arbetar där, att b) deras författare därtill inte besvärat sig med att lära sina arbetare att läsa och att c) arbetarna därför heller inte behöver bry sig om vad där står. Efter ett par års erfarenhet av livet i äppelplockarbranschen, och efter att själv, mot sina gamla principer, ha utfört en abort av ett incestuöst avlat barn inser Homer att Mr Ross på denna punkt har rätt. Han bränner reglerna i kaminen till allmän belåtenhet bland hyresgästerna.

Candy är en mycket snäll tös men har, som det heter, svårt att vara ensam när Wally är ute och krigar (de svarta säsongsarbetarna räknades nog inte som lämpligt sällskap). Ingen människa borde få ingå i en fast relation utan att först ha lärt sig att vara ensam. Därför, och eftersom detta är ett oidipalt drama, så går det som det går, dvs precis som varje erfaren roman- och filmkonsument förväntat sig.

Hur det än gick, och hur roligt och

lärorikt det varit för Homer, så tar det ett sorgligt slut då Candys trolovade kommer hem i ett paket (lam från midjan och neråt till råga på allt) efter att ha störtat med sitt flygplan över Burma. Homer får packa och åka hem till St Clouds, där Dr Larch sniffat ihjäl sig på eter. Dessförinnan hade Larch omtänksamt förfalskat såväl curriculum vitae som läkarlegitimation åt honom.

Vår hjälte inträder nu i Dr Larchs roll, efterlängtat av alla. Han har sett havet och mycket därtill. Han är mogen att komma hem och göra nytta på St Clouds.

Detta är filmens handling – den som vill veta mera måste läsa boken. Denna innehåller avsevärt mera förvecklingar – där medverkar också andra intressanta gestalter som försvunnit i filmmanus, t ex Candys och Wallys originella fäder.

Det obligatoriska erotiska temat kan lämnas därhän, ty här plöjes, för att tala med Freud, knappast i några nya fåror. Fast kärlekshistorien framställs ovanligt okletigt och fräsch, liksom i filmen i övrigt klaras här den svåra distinktionen mellan känslostyrka och sentimentalitet ovanligt bra.

Moraltemat är intressantare. Vilka regler skall man följa, vilka får man tumma på

om det kniper och i så fall när? Och vilka bör man helt ignorera? Är det sant, att varje business har sina egna regler som utomstående ej skall blanda sig i? Har nöden verkligen ingen lag? Och vad räknas i så fall som tillräcklig nöd? Är Dr Larch eller Mr Ross moraliska eller omoraliska personer? Att besvara dessa frågor är nog att likt Ciderhusets ägare sätta upp regler på väggen och leder till samma konsekvenser. Det är ett mognadstecken hos mänskligheten att man på snart 3 000 år inte nedkommit med några Tio bud i ny, reviderad utgåva. Inte emedan de gamla skulle vara evigt och universellt giltiga – utan på grund av att vi mödosamt lärt oss inte ett enda av dem är vare sig nödvändigt eller tillräckligt.

Svaren på moraliska frågor har alltid begränsad räckvidd. Och John Irving besvarar dem inte heller. Försåvitt inte hans svar är att moraliska bud endast har mening inom ramen för en gemenskap, där alla verkar för samma mål, eller för att tala med Mr Ross samma business. Oavsett denna gäller att pressa cider, att trafikera gator och vägar utan olyckor, att uppföstra föräldralösa barn eller att genomföra en social revolution.

Lagar som reglerar makt och egendom i

ett klassamhälle är inte som trafikregler – det är en annan business. Här bör frågan om man bör följa lagar eller inte mötas av motfrågan: Vems lagar? Det sägs att ett laglöst tillstånd gynnar den starke – men vem är egentligen den starke? Oxen eller plöjaren? Den minoritet som härskar och stiftar lagar eller den majoritet som styrs av lagarna?

Inte vet jag om John Irving tänkt färdigt sina tankar i just denna riktning, och säkert har inte Lasse Hallström gjort det – men man har i varje fall inte hindrat åskådaren från att göra det.

Man kan och bör vara skeptisk mot landsmän som far till Hollywood för att försöka tjäna Konsten och Mammon på samma gång. Lasse Hallströms första filmer, i synnerhet *Once around...* tycktes berättiga denna skepticism. I och med *Ciderhusreglerna* har världen åter blivit mera komplicerad. Ty än en gång måste jag konstatera att det vedervärdiga Hollywood faktiskt fortfarande någon gång kan producera riktigt bra film.

Ciderhusreglerna är, precis som Hallström själv sagt, faktiskt jämbördig med *Mitt liv som hund*. Det är inte illa pinkat. •